

Katarzyna Żukrowska

MODEL BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO XXI W. OD TEORII DO PRAKTYKI

Obecny model bezpieczeństwa międzynarodowego tworzony był przez wiele lat, a nawet wieków, i jest oparty na teoriach konfrontowanych z praktyką, które podlegały modyfikacjom i korektom. Wpływ na model miały m.in. zmiany zachodzące na międzynarodowej scenie politycznej, układ sił, tworzone koalicje, instytucjonalizacja związków, prawodawstwo czy różny rodzaj zagrożeń, a także efektywność przyjętych rozwiązań. Obecnie model ten poddany jest poważnemu testowi sprawdzającemu adekwatność przyjętych rozwiązań do istniejących zagrożeń, ich kompleksowość i skuteczność.

Bezpieczeństwo międzynarodowe jest dziedziną interdyscyplinarną. Zmiany zachodzące w sferze zagrożeń bezpieczeństwa i przygotowywane w odpowiedzi na nie reakcje, a także przyjęte formy stosowane w zarządzaniu bezpieczeństwem, powodują, że coraz trudniej jest ocenić trafnie zarówno stan zagrożenia, jak i stan zabezpieczeń gwarantujących bezpieczeństwo. W opracowaniu opisano te problemy, następnie wskazano atuty i słabości obecnego systemu, wskazując na możliwe kierunki jego doskonalenia.

Tezę artykułu, którą będę starała się udowodnić, jest twierdzenie, że obecny system bezpieczeństwa międzynarodowego pod względem politycznym i militarnym może być oceniony jako spełniający pokładane w nim nadzieje, a więc jest skuteczny, niemniej jednak wymaga wsparcia w innych sferach pozamilitarnych.

Pojęcie bezpieczeństwa

Termin „bezpieczeństwo” jest związany z łacińskim wyrażeniem *sine cura*, które oznaczało „bez troski” (bez pieczy), co w połączeniu z słowem *securitas*, czyli „ochrona”, wykorzystano do utworzenia pojęcia „bezpieczeństwo”¹. Termin ten wyjaśniamy jako stan bez zagrożeń². Bezpieczeństwo stanowi jedną z dziedzin stosunków międzynarodowych. Podczas II wojny światowej dominowały tu koncepcje oparte na wizji szkoły realistów. Koncepcja ta wychodziła z założenia, że najważniejszymi aktorami w stosunkach międzynarodowych nie są jednostki (same w sobie), ale państwa, których głównym celem jest obrona suwerenności. Takie podejście uzasadniano tym, że państwa, obawiając się konfliktu zbrojnego, koncentrują się w swych działaniach na gwarancjach bezpieczeństwa. Spełnienie tego celu nie jest jednak łatwe. W warunkach anarchii trudno polegać na innych państwach. Chociaż zawiera się sojusze i podpisuje traktaty o wzajemnych gwarancjach w ramach uzgodnionych aliansów, to nie jest to warunek wystarczający dla gwarancji bezpieczeństwa. Zgodnie z koncepcją realistów, państwa muszą dysponować odpowiednio dużym potencjałem militarnym, aby zagwarantować sobie odpowiedni poziom samodzielnej obrony. Koncepcja ta oparta była na prostych przesłankach, których używano dla wyjaśnienia przyczyn ataku jednego państwa przez inne. Zalicza się do nich: 1) próbę wzmocnienia własnej pozycji międzynarodowej; 2) poprawę dostępu do źródeł surowców; 3) dyscyplinowanie państwa, które może ograniczać jego samodzielność, kontakty zewnętrzne, ograniczyć jego rozwój czy wzrost potęgi; 4) niepoprawną interpretację podejmowanych działań przez sąsiada; 5) nadmierną reakcję na bardziej lub mniej zamierzoną prowokację.

Ogólnie rzecz biorąc, państwa, bez względu na przyjęte motywy uzasadniające decyzje polityczne, za priorytet swej polityki stawiają budowę potencjału militarnego. Obok potencjału militarnego realisci widzą również inne przejawy siły, m.in. dobrobyt i korzyści z pozycji geopolitycznej. Największą siłę przypisuje się potencjałowi militarnemu, który spycha na dalszy plan pozostałe elementy, które zalicza się do wskaźników siły.

Przedstawione – w dużym uproszczeniu – rozumowanie prowadzi do określonych kierunków działania u realistów, które uznaje się za determinanty gwarantujące bezpieczeństwo i przetrwanie państwa. Zgodnie z wizją opartą na powyższej filozofii politycy powinni dążyć do utrzymania dużych, dobrze wyposażonych armii, które pozwolą działać państwom zgodnie z ich narodowymi interesami. Zagrożenie bezpieczeństwa, zgodnie z tą wizją, pochodzi od innych państw. Podczas zimnej wojny realisci koncentrowali swe analizy na możliwości ataku nuklearnego

¹ J. Zając, *Bezpieczeństwo – aspekty terminologiczne*, [w:] *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią a praktyką*, red. J. Pawłowski, Warszawa 2011, s. 17.

² K. Żukrowska, *Pojęcie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2011, s. 22; *eadem*, *Pojęcie bezpieczeństwa i jego ewolucja*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Grącik, Warszawa 2006, s. 21.

na USA ze strony ZSRR. W ramach strategii tworzenia gwarancji przeciwko takiemu zagrożeniu stworzono takie koncepcje jak: odstraszenie, pierwsze uderzenie, wzajemnie zagwarantowana destrukcja (MAD³).

Koniec zimnej wojny spowodował odejście od tradycyjnego postrzegania bezpieczeństwa. Dowodem tego może być zastąpienie tradycyjnego podejścia państwowocentrycznego bezpieczeństwa przez bardziej złożoną i kompleksową koncepcję skupiającą się na zagrożeniach asymetrycznych. Stąd poszukiwanie nowych modeli teoretycznych nt. bezpieczeństwa, czy rozważania teoretyczne na temat regionalnych modeli w Azji czy w Europie, w których coraz częściej zwraca się uwagę na potrzebę współpracy międzynarodowej wewnętrznych systemów bezpieczeństwa państw.

Przyczyną zmiany w podejściu do bezpieczeństwa było to, że realiści nadal widzą możliwość wybuchu wojny między państwami, o czym świadczą największe konflikty zbrojne w świecie (Rosja–Ukraina, konflikt w Iraku, Iranie, Syrii, Turcji, Jemenie, Algierii, Etiopii, Somalii, Sudanie, Ugandzie, Afganistanie, Kambodży, Indiach, Filipinach, Pakistanie, Kolumbii itp.). Statystyki SIPRI podają, że liczba konfliktów dotyczących państw wykazuje trend rosnący (37 w 2014 r.), konfliktów o charakterze pozapaństwowym odnotowano ok. 50, a jednostronnych naruszeń bezpieczeństwa 30⁴. Z 37 konfliktów określonych jako międzypaństwowe siedem uznanych jest za regularne wojny lub stan na ich pograniczu⁵. Ocenia się, że konflikty naruszające prawa człowieka o wewnętrznym charakterze niosą również zagrożenie przeistoczenia się w szerszy konflikt lub wywołując określone konsekwencje o szerszym charakterze, rozlewając się poza obszar kraju czy nawet jego region⁶. Problemem w tych wewnętrznych konfliktach nie jest już interes narodowy, ale grupa społeczna o wspólnej tożsamości lub kulturze. Realia takie wskazują, że ujęcie bezpieczeństwa przez realistów jest zbyt wąskie⁷.

Drugim ważnym powodem odejścia od tradycyjnej koncepcji bezpieczeństwa jest to, że w obliczu obecnych zagrożeń pozamilitarnych państwo w tradycyjnym rozumieniu nie jest w stanie gwarantować bezpieczeństwa. Wystarczy tu wskazać na problemy demograficzne, choroby, plagi, epidemie, rzadkość surowców, czy problem uciekinierów i imigrantów.

Za nowy aspekt rozważań dotyczących bezpieczeństwa można uznać pojawienie się pojęcia średnich potęg (*middle powers*)⁸. Przykładem może tu być Ka-

³ MAD – *Mutually Assured Destruction*.

⁴ SIPRI Yearbook 2014. *Armament, Disarmament and International Security*, Stockholm 2015, s. 4.

⁵ *Ibidem*.

⁶ K. Żukrowska, *Konflikty regionalne w świecie*, [w:] *Źródła i konsekwencje niestabilności współczesnego świata*, red. red. L. Pastusiak, Warszawa 2013, s. 267–289.

⁷ J.S. Nye, *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009, s. 358.

⁸ K. Żukrowska, *Does Growing Economy of a State Mean that its Political Power Ascends? Example of India and China*, [w:] *Reconfiguration of the Global Scene and the Megaspaces of the XXI Century*, red. P. Artymowska, A. Kukliński, P. Żuber, s. 220–232.

nada, która rozwija koncepcję bezpieczeństwa ludzkiego (*human security*). W koncepcji tej w centrum znajduje się człowiek, jednostka, a nie państwo. Pojęcie to obejmuje wiele składników, takich jak bezpieczeństwo ekonomiczne, żywnościowe, zdrowotne, środowiskowe, osobiste, społeczne czy polityczne. W koncepcji tej przechodzi się od wolności od zagrożeń (*freedom from fear*) do wolności od niezrealizowanych potrzeb (*freedom from want*).

Kompleksową koncepcję bezpieczeństwa proponują liberałowie. Zakłada ona instytucjonalizację systemu bezpieczeństwa w skali globalnej i regionalnej opartą na międzynarodowych powiązaniach gospodarczych, stymulujących wzrost i wpływających na ograniczenie wahań koniunkturalnych (spłaszczenie amplitudy wahań i częstotliwości) oraz tworzących sieć współzależności. Kolejne tego typu rozwiązania zwiększają liczbę państw, które uczestniczą w wyznaczaniu kierunków zmian i przyjmują na siebie współodpowiedzialność za losy świata. W sferze bezpieczeństwa wiązałoby się to z hierarchizacją Rady Bezpieczeństwa ONZ i regionalnych instytucji bezpieczeństwa, np. NATO. W sferze gospodarki system jest nieco bardziej złożony. Z jednej strony wystarczy wspomnieć kolejne poszerzenia G7/8 i powołanie do życia G20, można również wskazać na globalne umocowanie (w ONZ, MFW, BŚ, WTO, OECD itp.) regionalnych organizacji takich jak UE, NAFTA, ASEAN, Mercosur, EFTA itp., zaś z drugiej strony można wspomnieć realne więzi i nowe interesy stworzone przez wykształcone przez lata stosunków międzynarodowych więzi współzależności. Dowodem tego jest m.in. sfera finansów międzynarodowych

Tabela 1. Porównanie tradycyjnego ujęcia bezpieczeństwa i bezpieczeństwa jednostki

Wyszczególnienie	Bezpieczeństwo w rozumieniu tradycyjnym	Bezpieczeństwo jednostki
Charakterystyka	Bezpieczeństwo w rozumieniu tradycyjnym ma za cel gwarancje bezpieczeństwa państwa. Inne interesy są podporządkowane interesom państwa. Tradycyjne bezpieczeństwo koncentruje się na ochronie granic państwa, ludności, instytucji i wartości.	Bezpieczeństwo odnoszące się do ludzi koncentruje się na jednostkach. Chodzi tu przede wszystkim o dobrobyt jednostek, rozumianych jako tworzących ogół obywateli, zaspokojenie ich potrzeb, rozwiązywanie problemów dotyczących możliwości finansowych i zagrożeń.
Zakres	Celem bezpieczeństwa jest ochrona państwa przed agresją z zewnątrz. Bezpieczeństwo państwa (Walter Lippmann) oznacza jego zdolność do odstraszenia lub odparcia ataku. Potencjału obronnego używa się do utrzymania integralności państwa, ochrony jego terytorium przed zewnętrznymi zagrożeniami.	Bezpieczeństwo to, oprócz kwestii ochrony przed agresją z zewnątrz, również obrona przed innymi zagrożeniami, m.in. zanieczyszczeniem, chorobami bakteryjnymi, wirusowymi i cywilizacyjnymi. Ochrona środowiska, status ekonomiczny i rozwój to ważne czynniki kształtujące bezpieczeństwo, a zatem decydujące o jakości życia.

Aktorzy	Aktorem jest państwo. Obowiązek i zdolność podejmowania decyzji jest skupiona w instytucjach rządowych i osobach je reprezentujących. Bezpieczeństwo w rozumieniu tradycyjnym zakłada, że suwerenne państwo działa w chaotycznym środowisku międzynarodowym, w którym brak ciała mogącego zarządzać i narzucać realizację podejmowanych decyzji.	Utrzymanie stanu bezpieczeństwa w ramach koncepcji bezpieczeństwa jednostki angażuje nie tylko rządy, ale i innych aktorów, np. regionalne i międzynarodowe organizacje, pozarządowe, organizacje czy przedstawiciele lokalnej społeczności.
Środki	Bezpieczeństwo w rozumieniu tradycyjnym opiera się na tworzeniu, utrzymaniu i rozwijaniu wojskowego potencjału obrony. Rozwiązanie to przenosi się na wyścig zbrojeń, koalicyjność obrony i strategiczne granice.	Bezpieczeństwo jednostki nie ogranicza się do roli ochrony przed zagrożeniami zewnętrznego ataku, ale wyposaża jednostki i społeczeństwo w środki gwarantujące bezpieczeństwo w nowym, szerszym znaczeniu tego pojęcia. Jednostki uczestniczą w definiowaniu zagrożeń, poszukiwaniu ograniczających lub eliminujących je rozwiązań oraz uczestniczą w tworzeniu efektywnego systemu zabezpieczeń.
Instrymenty	Budżety wojskowe, armie, sprzęt wojskowy (konwencjonalny, rakiety nuklearne o różnym zasięgu).	Budżety wojskowe, armie, sprzęt wojskowy (konwencjonalny, rakiety, parasol, koalicyjność obrony i odstraszania). Integracja regionalna, ponadregionalna, globalizacja. Współpraca w branży R+D, innowacyjność w pokonywaniu zagrożeń pozamilitarnych, np. ochrona środowiska, ograniczanie zanieczyszczeń i emisji CO ₂ , dostęp do informacji, nauki, lekarstw czy metod leczenia.

Źródło: zestawienie własne na podstawie opracowania Waltera Lippmanna.

Praktyka wskazuje, że koncepcje teoretyczne wdrażane w życie nie zdają egzaminu we wszystkich warunkach. Okres zimnej wojny jako test dla działającego w tym czasie systemu bezpieczeństwa w dużym stopniu okazał się efektywny, o czym decydowały silne siły dośrodkowe odczuwane przez państwa i ich społeczeństwa zgrupowane w obu strefach wpływów. Koalicyjność zdawała egzamin, czego dowodem był okres pokoju w Europie i brak większych napięć w ramach koalicji. Potencjały militarne ugrupowań dodatkowo wspierane były procesami integracji gospodarczej i liberalizacji w skali globalnej, realizowanej w ramach GATT/WTO. Nie oznaczało to oczywiście całkowitego braku napięć wewnątrz NATO i Układu Warszawskiego, dominujących w ówczesnym układzie sił. W ramach NATO napięcia dotyczyły jakościowo innych kwestii i były rozwiązywane inaczej niż w przypadku UW. W NATO napięcia wynikały z różnic oceny sytuacji międzynarodowej i potrzeb zaangażowania się w lokalne procesy (np. Francja–Wietnam, USA–Wietnam, Wielka Brytania–Malediwy) lub braku subordynacji do podjętych wspólnie decyzji, jak np. kontroli przepływu technologii czy sprzętu wojskowego

do państw zaangażowanych w konflikt. Dążąc do pewnej syntezy, można powiedzieć, że wewnętrzne konflikty czy napięcia rozwiązywane były zgodnie z koncepcjami liberalnymi, zewnętrzne zaś można zaklasyfikować jako działania odpowiadające filozofii realistycznej polityki zagranicznej czy bezpieczeństwa. Można w pewnym stopniu uzasadniać poziomem ewolucji demokracji i państwa oraz dojrzałością społeczeństw.

W przypadku UW obserwowano zarówno działania o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym, zgodne z koncepcjami realistów. Przykładem mogą tu być interwencje wewnętrzne (Węgry 1956, Czechosłowacja 1968, gotowość wejścia do Polski w 1981 r.), ale i interwencje zewnętrzne (Afganistan 1979–1989). W obu przypadkach obserwowane działania miały oparcie w doktrynach wojskowych, decyzje podejmowane były przez władzę państw, które tworzyły koalicje w ramach wymienionych struktur polityczno-wojskowych.

Wizje realistów można nadal uznać za dominujące w ocenie sytuacji politycznej, zagrożeń bezpieczeństwa i możliwości zapobiegania im w nowych państwach NATO i UE oraz w państwach byłego bloku wschodniego. Przykładem jest reakcja Czech i Węgier na aneksję Krymu przez Rosję, a następnie na wojnę Rosja–Ukraina. W przypadku starych państw NATO i UE ocena prowadzi do mieszanych wniosków. Z jednej strony widoczne były próby rozgrywania państw UE i NATO przez Rosję, która w zamian za przychylne potraktowanie swoich działań oferowała wykluczenie z embarga rolnego, którym objęto państwa obu struktur w reakcji na sankcje wprowadzone wobec Rosji, zaś z drugiej – Francja początkowo próbowała zrealizować swój kontrakt na dostawy mistrali (okrętów klasy Mistral⁹) do Rosji, wyłamując się z polityki sankcji i kierując się swoim własnym interesem finansowym¹⁰. Niemniej jednak ostatecznie wycofała się z tej transakcji, mając w perspektywie transakcję na dostawy 50 śmigłowców uderzeniowych dla Polski¹¹. Wcześniej podjęto decyzję zakupu amerykańskich patriotów (raket średniego zasięgu), które mają bronić Polskę przed rosyjskimi iskanderami zainstalowanymi w Kaliningradzie. Ich zasięg to 500 km¹². Zakupy raket i śmigłowców transportowych nie powinny być oceniane jako decyzja polityczna, stanowią bowiem realizację – jak wyjaśnia MON – priorytetów dwóch programów

⁹ Pierwsza dostawa miała być jesienią 2014 r. (okręt o nazwie Władystok), drugi okręt o nazwie Sewastopol miał być dostarczony w listopadzie 2015 r. Francuzi oficjalnie ogłosili zawieszenie dostaw okrętów typu Mistral do Rosji. Niemniej jednak przeszkolili 400 rosyjskich marynarzy. Francja miała również dostarczyć Rosji technologię umożliwiającą w przyszłości produkcję podobnych jednostek.

¹⁰ Konkurentem dla francuskich dostaw systemu przeciwlotniczego średniego zasięgu o kryptonimie Wisła jest amerykański koncern Raytheon oraz konsorcjum Eurosam.

¹¹ Zakup realizowany jest w ramach programu Kruk. Polska dysponuje obecnie 200 śmigłowcami porosyjskimi, które w ciągu najbliższych 15 lat trzeba zastąpić nowym sprzętem. System obrony powietrznej w Polsce jest tworzony na podstawie umowy międzyrządowej.

¹² *Patrioty obronią przed iskanderami* [wywiad z T. Siemoniakiem], „Rzeczpospolita” 24.04.2016, s. A8.

obrony odnoszących się do mobilności wojsk (śmigłowce transportowe) i obrony powietrznej. Założenia tych programów przyjęto w 2011 r. Kryzys na wschodzie przyspieszył realizację tych decyzji. Podkreśla się, że w NATO od dłuższego czasu zwracano uwagę, że nowe państwa członkowskie powinny wziąć na siebie większą odpowiedzialność za obronę w ramach koalicyjnego układu sił. Realizowane rozwiązania powodują, że Polska będzie mogła przejąć część odpowiedzialności za obronę m.in. Litwy¹³. Można powiedzieć, że wspomniane zakupy sprzętu i uzbrojenia na rynku USA i Francji mogą być interpretowane jako próby dywersyfikacji rynków dostaw. Niemniej MON podkreśla, że przy decyzjach zakupów każdorazowo decydowały cztery kryteria: 1) technika i jakość sprzętu, 2) oferta przemysłowa (offset), 3) oferta współpracy wojskowej złożona przez państwo oferenta, 4) polityczne, wynikające z analizy stanu bezpieczeństwa¹⁴.

Wymienione przykłady wskazują na kruchość układów koalicyjnych w odniesieniu do krajów trzecich, co może być podstawą dla rodzenia się wątpliwości w odniesieniu do koalicyjnego systemu obrony i jego skuteczności. Może również być interpretowane jako test wskazujący na jego mocne strony i słabości, które powinny być wyeliminowane. Stanowią wynik konfrontacji dwóch rodzajów filozofii, opartej na koncepcjach neorealistów oraz neoliberalistów. Nie można jednak wskazywać, z wyjątkiem państw, gdzie ocena ta może być jednoznaczna tak jak w Rosji, dominacji koncepcji jednego rodzaju. Raczej mamy do czynienia ze specyficzną mieszanką takich koncepcji. Struktury i prawo oraz układy koalicyjne oparte są na koncepcjach neoliberalnych, podczas gdy państwa przejawiają krótkookresowo reakcje pozwalające się zaklasyfikować jako neorealistyczne¹⁵.

Praktyka ewolucji systemu bezpieczeństwa zarówno w ramach koalicji, jak i w poszczególnych państwach wskazuje na dominację rozwiązań liberalnych, w których coraz większy nacisk kładziony jest na rozłożenie ciężarów związanych z obroną na wszystkie państwa danego układu. Wcześniej podjęte były określone zobowiązania i wskazano na podział ról, jednak nie próbowano egzekwować tego w praktyce. Obecna napięta sytuacja międzynarodowa mobilizuje nowe państwa członkowskie do bardziej aktywnego włączenia się do stworzonego systemu bezpieczeństwa, w przeciwieństwie do wcześniejszych sytuacji, gdy aktywność tych państw ograniczała się w zasadzie do udziału w działaniach zewnętrznych NATO i UE (np. w Afganistanie czy Iraku).

Mówiąc o bezpieczeństwie, bardziej koncentrujemy się na kwestiach zagrożeń i możliwości odpowiedzi na nie, a w mniejszym stopniu na eliminowaniu źródeł tych zagrożeń. Niemniej działania takie są prowadzone na szerszą skalę we wszystkich państwach koalicji NATO czy szerzej – w ramach OECD, G20, WTO

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ K. Żukrowska, *Ocena bezpieczeństwa w Europie Środkowej i Wschodniej i jej determinanty. Studium porównawcze*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2013, R. 11, z. 4, s. 131–154.

czy MFW i BŚ. Działania te opierają się na stymulowaniu handlu, czego warunkiem jest liberalizacja wymiany i międzynarodowe transfery czynników produkcji: kapitału, technologii i czynnika pracy.

Podejmowane tu działania mają stymulować tworzenie warunków dla przyspieszonego wzrostu dobrobytu w gospodarkach krajów rozwiniętych (określanych jako postindustrialne) oraz wschodzących (uprzemysławiających się) i rozwijających się (tworzących warunki dla produkcji). Dobrobyt w pierwszej grupie jest warunkowany poziomem cen płaconych za dobra konsumpcyjne, co zwiększa parytet siły nabywczej dochodów w tej grupie. Ponadto mobilizuje do wzrostu znaczenia edukacji, tworzenia warunków dla rozwoju innowacji, opierania rozwoju na kreatywnych przemysłach. W końcu nie bez znaczenia dla zamożności tej grupy jest inwestowanie ich kapitału na rynkach, gdzie kapitał ten przynosi wyższą stopę zwrotu niż na własnym.

W drugiej grupie, gospodarek wschodzących, mamy do czynienia z procesem przenoszenia na nie przemysłu. Dzięki temu powstają miejsca pracy i pojawia się gwarancja zarobków, które pozwalają finansować potrzeby konsumpcyjne. Procesom industrializacji towarzyszy zmiana struktury gospodarki, za czym idzie zmiana struktury zatrudnienia, tworzenia PNB, wzrost wydajności, wzrost kwalifikacji siły roboczej. Towarzyszy temu zmiana proporcji między ludnością wiejską i miejską, rozwój miast, infrastruktury, administracji centralnej i lokalnej, a także rozwój infrastruktury i usług różnego rodzaju. W ostatniej grupie wzrasta zainteresowanie rozwojem, który już nie jest stymulowany wyłącznie napływem środków pomocowych, ale inwestycji. Takie podejście wzorowane jest na modelu rozwoju gospodarek wschodzących, z których część przeszła przez różne strategie rozwoju: 1) dwa podejścia protekcyjnistyczne: antyimportowe i proeksportowe; oraz 2) podejście liberalne, oparte na uczestnictwie w międzynarodowym podziale pracy i przepływie czynników produkcji. Pozytywne efekty wyrażające się dynamiką rozwoju, a co zatem idzie wzrostem dobrobytu, widoczne są tylko w przypadku drugiego podejścia.

Nie wchodząc w szczegóły polityki rozwojowej, można powiedzieć, że industrializacja jest stabilnym wzrostem w gospodarce, która chce budować dobrobyt swoich obywateli i pokonywać lukę rozwoju. Taki rozwój ma jednak określone wymogi, które dotyczą instytucji, prawodawstwa, infrastruktury, edukacji i zdrowia. W teorii rozróżnia się tu trzy lub, z fazami przejściowymi, pięć faz rozwoju. Pierwsza faza jest oparta na dostępności czynników produkcji, druga na wykorzystaniu tychże czynników, gdzie stawia się na ich wydajność, a trzecia na innowacyjności. Każda z tych faz stawia inne wymogi z uwagi na warunki, w których może się rozwijać¹⁶.

Dobrobyt gospodarczy przenosi się w sposób naturalny na dominujące w społeczeństwie poglądy polityczne. Dobrobyt jest podstawą otwartości gospodarek i społeczeństw. Bieda może rodzić protekcyjnizm, niechęć do otoczenia

¹⁶ *Global Competitiveness Report. World Economic Forum*, Geneva 2014/2015, s. 8.

międzynarodowego. Jeśli będzie towarzyszył brak dostępu do informacji (monopol informacji pod kontrolą władzy lub brak informacji wynikający z braku odpowiedniej infrastruktury i warunków), to stan taki może stworzyć dobry grunt do manipulacji społeczeństwem i rodzenia się poczucia okrażenia i osaczenia, co może prowadzić do negatywnych zjawisk związanych z nacjonalizmem. Takie mechanizmy wykorzystywano w przeszłości (faszyzm). Przeciwdziałać temu można jedynie przez tworzenie warunków, w których społeczeństwo będące przedmiotem takiej manipulacji zaczyna dostrzegać, że jest manipulowane i nie ma rzeczywistego obrazu sytuacji własnego państwa, jego gospodarki i sytuacji międzynarodowej. Taki cel jest trudny, ale nie niemożliwy do zrealizowania.

Tabela 2. Porównanie dwóch koncepcji rozwoju jednostki i bezpieczeństwa jednostki

Wyszczególnienie	Rozwój jednostki	Bezpieczeństwo jednostki
Wartości	Dobrobyt	Bezpieczeństwo, stabilność, zrównoważenie korzyści z rozwoju społeczno-gospodarczego i własny rozwój. Zdrowie, ochrona środowiska, infrastruktura, dostęp do wiedzy, możliwość uczenia się przez całe życie, zdrowa żywność, bezpieczeństwo jedzenia.
Orientacja	Ruch do przodu oznacza postęp i oznacza możliwość agregacji: „razem rośniemy i możemy więcej”	Poszukiwanie, kto został z tyłu i co to oznacza dla niego; niższy poziom dobrobytu i rozwoju, odbiegający od średniej: „podzieleni przegrywamy”
Ramy czasowe	Długi okres	Łączy rozwiązania krótkookresowe, pozwalające pokonywać ryzyko razem z wysiłkami długookresowymi zapobiegania różnorodnym zagrożeniom (niebezpieczeństwom).
Ogólne cele	Wzrost zrównoważony. Poprawia jakość życia, poszerzając wybory i możliwości jednostek zgodnie z ich preferencjami.	Gwarancje podczas spadków koniunktury. Określenie ryzyka, zapobieganie mu, eliminując nie tylko objawy, ale także źródła. Wychwytywanie i próba eliminacji negatywnych zjawisk w momencie ich pojawienia się.
Cele polityki	Wzmocnienie, trwałość i zrównoważenie, wyrównanie szans i poziomów wydajności.	W życiu: protekcja i promocja wysokiej jakości życia jednostki (wolność od strachu i obaw). W działaniach codziennych wolność od niezrealizowanych potrzeb (<i>freedom from want</i>) oraz unikanie poniżeń (życie w godności – <i>life of dignity</i>).
Rozwiązania systemowe	Demokracja	Demokracja i poczucie reprezentacji. Możliwość uczestnictwa, współdecydowania, opiniowania i przedstawiania propozycji.

Źródło: zestawienie własne na podstawie opracowania Waltera Lippmanna.

Jak można było się przekonać, pojęcie bezpieczeństwa ewoluuje. Początkowo odnosiło się do utrzymania terytorialności państw i nienaruszalności granic. Obecnie obejmuje dodatkowe kryteria, które zasadniczo możemy ująć jako gwarancje jakości życia. Przy czym ocena tego, co uznaje się za właściwą jakość życia, różni się zasadniczo na poszczególnych etapach rozwoju społeczno-gospodarczego. Podstawy takiej oceny są różne i obejmują poziom kwalifikacji/edukacji, zarobki, potrzeby kulturowe, sposób spędzania wolnego czasu, zdrowie, mieszkanie, infrastrukturę, dostęp do wody, czystego powietrza itp.

Podstawy teoretyczne modelu bezpieczeństwa międzynarodowego

Obecny model bezpieczeństwa międzynarodowego został ukształtowany przez wiele różnorodnych koncepcji, wywodzących się z różnych dziedzin nauki, co powoduje, że bezpieczeństwo jest dziedziną interdyscyplinarną, a nie formą eklektycznej wiedzy odnoszącej się do poziomu zastosowanej techniki obrony i posiadanego potencjału obronnego.¹⁷ Bezpieczeństwo międzynarodowe od czasu II wojny światowej obejmuje ład instytucjonalno-prawny, sferę gospodarki, sferę polityki, powiązania międzynarodowe i ich charakter, tradycje i doświadczenia bieżące oraz wyniesione z przeszłości, problem suwerenności, rozwój gospodarczo-społeczny, poziom dobrobytu i otwartość społeczeństwa¹⁸.

W sposób niezwykle uproszczony możemy powiedzieć, że model polityczno-militarny obecnego systemu bezpieczeństwa ukształtowany jest w ramach specyficznej mieszanki koncepcji realistycznych (neorealistycznych) oraz liberalnych (neoliberalnych). Z czego pierwsze kładą nacisk na potencjał obronny, jego wielkość, jakość, skuteczność, natomiast drugie uwzględniają rozwiązania oparte na współpracy, tworzeniu kanałów komunikowania się, współpracy i współzależności. Obok tych dwóch nurtów mamy wiele dodatkowych modeli teoretycznych, do których zaliczyć można racjonalizm, marksizm, koncepcje krytyczne, postmodernizm, konstruktywizm czy bardziej współczesny feminizm oraz ekologizm¹⁹.

Koncepcje angielskiej szkoły stosunków międzynarodowych wykorzystywane były szeroko w kształtowaniu związków między państwami, o czym świadczą wykorzystanie w nich rozwiązań opartych na równowadze sił. Powyższa koncepcja legła u podstaw zarówno ładu stosunków międzynarodowych opartych na koncercie wielu mocarstw regionalnych, jak i modelu dwubiegunowości. Wiele elementów koncepcji szkoły angielskiej, takich jak solidaryzm czy pluralizm i społeczeństwo otwarte, można spotkać w rozwiązaniach zastosowanych w ramach

¹⁷ T. Łoś-Nowak, *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, red. S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003, s. 45–47.

¹⁸ K. Mingst, *Podstawy stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 206–207.

¹⁹ S. Burchill i in., *Teorie stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2001.

UE²⁰. Obejmuje to jednolity rynek wewnętrzny, system reprezentacji w instytucjach z możliwością stosowania mniejszości blokujących itp. Nie można jej jednak uznać za model stały, niepodlegający ewolucji. Zmiany wzbogacają model i dopasowują go do ewolucji stosunków międzynarodowych i warunków, w których te procesy zachodzą.

Okres dwubiegunowości doprowadził do stworzenia warunków, w których więzi zależności można było zastąpić związkami współzależności²¹. Więzy te nie są w pełni uświadomione przez wielu ekspertów, a co za tym idzie polityków. Wielu próbuje poszukiwać modelu stosunków, bazując na dotychczasowych modelach. Tym samym w miejscu dwubiegunowości, z której wyeliminowano jeden biegun i rozpadła się jedna strefa wpływów, podejmuje się próby wprowadzenia jednobiegunowości lub wielobiegunowości. Obie wizje są błędne zarówno w swych założeniach, jak i próbach interpretacji obecnej rzeczywistości. Trudno bowiem interpretować rodzenie się gospodarczej potęgi Chin jako powstanie nowej potęgi. Trudno również taką ocenę przenosić na Brazylię, Rosję i Indie. Wymienione państwa próbują (skutecznie) współpracować ze sobą w ramach ugrupowania BRIC, co pozwala im koordynować swoje stanowiska również w ramach G20. Nie oznacza to jednak, że każde z wymienionych państw spełnia warunki mocarstwa regionalnego czy globalnego ani że każde z nich ma ambicje pełnienia takiej roli.

Wracając do więzi współzależności, to można je uznać za jedno z rozwiązań, które dość skutecznie wspiera gwarancje bezpieczeństwa stworzone w ramach istniejącego systemu bezpieczeństwa. Współzależność nie może być oceniona jako rozwiązanie gwarantujące samodzielnie bezpieczeństwo międzynarodowe w świecie. Niemniej jest warunkiem, który wymusza komunikowanie się stron odgrywających jakąś rolę w stosunkach międzynarodowych z pozostałymi ich uczestnikami. Wynika to z faktu, że egoistyczne działanie jednej ze stron może wywołać niezamierzone następstwa w postaci bardziej lub mniej automatycznego rykoszetu. W efekcie takich powiązań działania jednej strony mogą wpłynąć nie tylko na pogorszenie sytuacji w państwie, wobec którego dane działanie jest wymierzone, ale może również odbić się negatywnie na państwie samego inicjatora. Tego rodzaju sytuacja jest naturalną gwarancją niepodejmowania takich działań. Jedyną słabością pełnego działania tego mechanizmu jest brak pełnego dostępu do informacji, manipulacja informacją, wiara w oficjalnie rozpowszechniane informacje. W takich warunkach za negatywne skutki rykoszetu podjętych działań można – bez podawania rzeczywistych źródeł określonych zjawisk – oskarżać „wrogo nastawione do danego państwa, polityka, narodu” otoczenie. Tym samym skuteczność modelu opartego na współzależności jest zdecydowanie wyższa w warunkach demokracji i gwarantowanego przez nią dostępu do informacji.

²⁰ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2007, s. 253–290.

²¹ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and Interdependence*, New York 2001, s. 191–212.

Obok problemu interdyscyplinarności bezpieczeństwa międzynarodowego mamy do czynienia z różnymi jego wymiarami. Stanisław Sulowski mówi o wymiarze teoretycznym, który traktuje razem z ujęciem praktycznym²². To ostatnie jest związane z wymiarem przedmiotowym i podmiotowym. Może to być bezpieczeństwo militarne, polityczne, ekonomiczne, społeczne, zdrowotne, żywnościowe itp. Obok tej klasyfikacji możemy również wyróżnić bezpieczeństwo międzynarodowe oraz wewnętrzne. W sferze podmiotowej wskazuje się na organa władzy centralnej i instytucje lokalne czy struktury paramilitarne (takie jak policja, straż pożarna, służby medyczne, graniczne i celne). W tej grupie również zwraca się uwagę na media i służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo, np. imprez masowych (sportowych, kulturalnych, społecznych itp.).

Wymienione podziały nie mogą być obecnie traktowane jako ostre, o czym decyduje koalicyjność obrony, umiędzynarodowienie i stan otwarcia gospodarek narodowych w ramach integracji i globalizacji, a także asymetria zagrożeń. Te nowe warunki decydują, że mimo utrzymania resortowości zarządzania sytuacjami kryzysowymi zacierają się granice między tradycyjnie rozumianym bezpieczeństwem międzynarodowym a wewnętrznym. Stan ten wymaga głębokich zmian w organizacji systemów bezpieczeństwa oraz przygotowania do adaptacji warunków jego gwarancji. Dotyczy to zarówno rozwiązań narodowych, jak i koalicyjnych.

Sytuacja ta jednak nie oznacza możliwości całkowitej rezygnacji z tradycyjnie rozumianej obrony, szczególnie biorąc pod uwagę zagrożenie Polski ze wschodu, a konkretnie ze strony Rosji. Polska musi uwzględniać zarówno swój potencjał, jak i potencjał NATO. W klasycznej obronie znaczenie ma potencjał militarny, ale oprócz tradycyjnych zagrożeń doszły obecnie również zagrożenia niekonwencjonalne, które mogą sparaliżować działanie całej gospodarki i administracji. Przykładem może być *blackout* lub paraliż systemów komunikacji elektronicznej i komputerów (bankowość, internet, komunikacja). W tradycyjnej obronie również nastąpiły głębokie zmiany, przykładowo zamiast tradycyjnych form obrony przeciwko nacierającym wojskom, w których dążyło się do eliminacji ludzi i sprzętu, można stosować technologie uniemożliwiające działanie sprzętu, ale zostawiające przy życiu kierujących nim ludzi. Jest to możliwe m.in. dzięki wszechobecnej elektronice.

Charakterystyka modelu bezpieczeństwa międzynarodowego drugiej dekady XXI w.

Obecny stan napięcia w stosunkach międzynarodowych, najwyższy od czasu zakończenia zimnej wojny w 1989 r., wymaga sprawdzenia stosowanych systemów bezpieczeństwa, systemów oceny zagrożeń, przygotowania odpowiednich reakcji

²² Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa, red. S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2014, s. 13.

i zabezpieczeń; jest to wreszcie test dla koalicji. Tradycyjnie bardzo trudno jest właściwie ocenić stan zagrożeń, co rzutuje na właściwe przygotowanie się na nie w postaci zabezpieczeń i gwarancji bezpieczeństwa.

Obecny system bezpieczeństwa można uznać za system mieszany. Mamy do czynienia z systemem koalicyjnym, którego centrum jest NATO, ale podstawowe zasady systemu stworzone zostały w ramach systemu ONZ i samej Rady Bezpieczeństwa. Hybrydowość obecnego systemu polega na łączeniu pewnych stałych elementów, adaptowanych na bieżąco do nowych warunków, z nowymi elementami włączanymi do tego systemu, a mającymi za punkt wyjścia założenia, które doprowadziły do upadku poprzedniego systemu dwubiegunowego.

Konstatacja elementów poprzedniego systemu bezpieczeństwa, w którym część rozwiązań przetrwała, podczas gdy inne upadły, rozwiązując się jako nieskuteczne lub niepotrzebne. Przypomnijmy, że system dwubiegunowy oparty był na dwóch supermocarstwach, USA i ZSRR, i ich strefach wpływów. W ramach tych stref działały sojusze polityczno-wojskowe, NATO i Układ Warszawski, oraz organizacje integrujące gospodarczo, EWG i RWPG. Wraz z załamaniem się systemu politycznego opartego na monopartyjnym układzie sił politycznych oraz gospodarce planowej z systemem dystrybucji centralnej i kontrolą cen upadły również organizacje bloku wschodniego UW i RWPG. Były to struktury niedemokratyczne, w ramach których kontrolowano reżimy polityczne narzucone po II wojnie światowej w strefie wpływów ZSRR. Do 1989 r. każda próba reform zagrażająca zmianami układu sił politycznych w państwie, zbliżając je do demokratycznych rozwiązań, była tłumiona i uniemożliwiana. Przykładem był 1956 r. (wkroczenie wojsk ZSRR do Budapesztu i krwawe stłumienie chcących zmian Węgrów, działania wewnętrzne podczas protestów w Poznaniu), 1968 r. (wkroczenie wojsk UW do Pragi). W tej kategorii wymienia się również 1981 r. w Polsce, kiedy w grudniu wprowadzono stan wojenny, ograniczając procesy zmian systemowych. Listy wymienione w tym czasie między Margaret Thatcher a Ronaldem Reaganem²³ wskazywały na ich duże zaniepokojenie sytuacją w Europie Wschodniej, zwłaszcza sprawą zgrupowania wojsk na wszystkich granicach lądowych Polski (wschodniej z ZSRR, zachodniej z NRD, południowej z Czechosłowacją, wskazującą na gotowość interwencji w Polsce pozostałych państw UW²⁴).

Tak było do 1989 r., kiedy kryzys systemu gospodarki nierynkowej, planowej oraz monopartyjności w polityce załamał się i został zastąpiony mechanizmem rynkowym w gospodarce oraz demokracją w polityce. Polska w była prekursorem tych przemian w Europie. Sytuacja polityczna w Polsce oraz w otoczeniu międzynarodowym sprzyjała szybkiemu przeprowadzeniu zmian. Dotyczy to zarówno destabilizacji gospodarczej, akceptacji tych zmian w ramach polityki pieriestrojki

²³ Ronald Reagan and Margaret Thatcher, *Select Correspondence 1981–1988*, www.thereaganfiles.com/document-collections/ronald-reagan-and-margaret.html (dostęp: 10.08.2015).

²⁴ V. Mastny, *The Soviet Non-Invasion of Poland in 1980–1981 and the End of the Cold War*, „Working Paper” 1998, No 23.

i głośności, które prowadził Michaił Gorbaczow, a także polityki wsparcia ze strony państw zachodnich, co obejmowało wsparcie finansowe oraz merytoryczne. Przejawem tego ostatniego było zaangażowanie MFW, BŚ, EWG czy USA.

Transformacja w Europie Wschodniej miała kilka wymiarów i rozwijała się na różnych poziomach: regionalnym, ponadregionalnym, narodowym, międzynarodowym i globalnym. W jej trakcie demontowano struktury niedemokratyczne, nierynkowe i zastępowano je strukturami demokratycznymi i rynkowymi. Procesom tym towarzyszyło tworzenie nowych, lub dopasowywanie do nowych warunków i wymogów, instytucji oraz prawa.

W efekcie zmian systemowych, wspomaganych przez międzynarodowe organizacje (MFW, BŚ, EWG, OECD) i ocenianych przez ich ekspertów, część państw ze strefy wpływów byłego ZSRR lub były republiki ZSRR dołączyły do struktur państw wysoko rozwiniętych i demokratycznych, czyli do NATO i UE. Proces ten poprzedzała wstępna zinstytucjonalizowana współpraca. W przypadku NATO było to m.in. Partnerstwo dla Pokoju²⁵, a w przypadku UE układy stowarzyszeniowe (układy europejskie) lub umowy o partnerstwie handlowym i współpracy (Estonia, Litwa, Łotwa). W 2004 r. pierwsze państwa z grupy państw postkomunistycznych weszły do UE, czyli Estonia, Czechy, Litwa, Łotwa, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry. Wcześniej, w 1999 r., w 50 rocznicę powstania NATO pierwsze państwa regionu (Czechy, Polska i Węgry) dołączyły do tej organizacji. Pozostałe z nich dołączyły do NATO w 2004 r. podczas szczytu w Sтамбule.

Państwa powstałe w wyniku rozpadu ZSRR dopasowały swoje prawodawstwo i instytucje do wymogów gospodarki rynkowej. Zmiany były śledzone i oceniane przez ekspertów z międzynarodowych organizacji oraz wspierane ich środkami finansowymi. Chodzi tu przede wszystkim o MFW i BŚ oraz powołany do tych celów regionalny EBRD, stanowiący filię BŚ. Państwa te kolejno podpisały umowy z NATO (od 1991 r. NACC²⁶, od 1994 r. PfP, od 1997 r. EAPC, a od 1997 r. NATO współpracuje z Rosją w ramach NRC²⁷) i z UE (PCA²⁸), część z nich dołączyła do WTO (Rosja, Ukraina). Mimo wprowadzenia podstaw prawnych i insty-

²⁵ PfP (Partnership for Peace) podpisało 35 państw: dawne państwa neutralne, państwa postkomunistyczne (z których część dołączyła później do NATO), państwa WNP, państwa bałkańskie.

²⁶ Rada Paktu Północnoatlantyckiego (North Atlantic Cooperation Council – NACC) w 1997 r. została zastąpiona przez Radę Partnerstwa Euroatlantyckiego (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC). Rada była wyrazem woli NATO przyjęcia nowych państw członkowskich.

²⁷ NRC – NATO-Russia Council. Spotkanie w ramach rady zawieszono po sierpniu 2008 r. do wiosny 2009 r. po wojskowej interwencji Rosji w Gruzji. NATO domaga się od Rosji uznania Abchazji i Południowej Osetii jako niezależnych państw. Po kwietniu 2014 r. zawieszono wszelkie kontakty z Rosją – co spowodowane było aneksją Krymu. Objęło to wszystkie działania współpracy, cywilne i wojskowe. Podczas szczytu w Walii we wrześniu 2014 r. NATO domagało się działań Rosji zgodnych z prawem międzynarodowym, zakończenia bezprawnej okupacji Krymu, zakończenia agresywnych zachowań wobec Ukrainy, wycofania wojsk, zatrzymania transferów uzbrojenia, środków finansowych i wspierania separatystów.

²⁸ Porozumienia o Partnerstwie i Współpracy (Partnership and Cooperation Agreement – PCA)

tucjonalnych w części tych państw zmiany uległy zahamowaniu. Dotyczy to takich aspektów jak kontrola mediów, zdominowanie systemu politycznego przez jedną partię, załamanie się reform rynkowych, ograniczona wydolność stworzonego systemu do jawnych, transparentnych działań. Przedłużający się kryzys transformacyjny, stanowiący następstwo braku konsekwencji i zdecydowania w procesie wprowadzania reform, stworzył nowe warunki w regionie. Umocnili się przedstawiciele starego reżimu. Część byłych republik radzieckich szukała możliwości usamodzielnienia się, inne poszukiwały możliwości współpracy z Rosją. Najpierw, 8 grudnia 1991 r., utworzono WNP, a następnie dwie struktury współpracy gospodarczej – strefę wolnego handlu WNP między ośmioma z dziewięciu państw WNP oraz Euroazjatycką Unię Celną stworzoną przez pięć państw WNP). Obie zmieniały skład członkowski i zasady działania. W maju 1992 r. powołano do życia Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Jest to umowa polityczno-obronna zawarta maju 1992 r. między Armenią, Białorusią, Kazachstanem, Kirgistanem, Rosją a Tadżykistanem. Po aneksji Krymu Rosja zbliżyła się militarnie do kilku państw azjatyckiej części WNP. Równocześnie są sygnały poprawy relacji między Białorusią a Europą. Podobnie sytuacja ma się z Ukrainą, która podpisała w marcu 2014 r. umowę stowarzyszeniową z UE. Celem państwa jest członkostwo w UE do 2020 r. Ukraina objęta jest ENP oraz ENPI²⁹ (instrumentem finansowym ENP w jej wymiarze wschodnim.) Wymiar ten pojawił się wraz z poszerzeniem po 2004 r. i 2007 r. z inicjatywy Polski, co spotkało się z poparciem starych państw członkowskich, w związku ze zmianą częścią sąsiadów w państwa członkowskie i awansowaniem nowych państw do tego statusu.

Zaistniała na obszarze WNP sytuacja wskazuje na niedostateczne zaangażowanie pozostałych państw europejskich w proces demokratyzacji oraz dowodzi, że społeczeństwo państw tego regionu nie uzyskało odpowiedniego wsparcia i wskazówek, w jaki sposób się zmieniać. Obecnie sytuacja ta uległa dużej zmianie, ponieważ w Brukseli powstała nowa struktura, której celem jest zajmowanie się transformacją w państwach przeprowadzających takie zmiany.

Testowanie modelu bezpieczeństwa w praktyce

Aktualna sytuacja w Europie może okazać się poważnym testem obecnego systemu bezpieczeństwa. Co prawda konflikt Rosja–Ukraina ma ograniczony zasięg i nie rozprzestrzenia się na inne państwa europejskie, ale niepokojące jest, że już drugi raz, po sytuacji w Gruzji, Rosja zachowuje się agresywnie i łamie obowiązujące prawo międzynarodowe. Rosja jest byłym mocarstwem, co ma określone konsekwencje dla społeczeństwa tego państwa (mentalność ludzi, ich poczucie misji i potrzeba działania dla wyższych celów). Łatwo można manipulować tymi

²⁹ Europejska Polityka Sąsiedzka (European Neighbourhood Policy – ENP); Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (European Neighbourhood and Partnership Instrument – ENPI).

specyficznymi cechami społeczeństwa w warunkach kontroli mediów oraz pogarszającego się poziomu życia ludności. Sytuacja taka może tworzyć zjawisko oparte na sprzężeniu zwrotnym między politykami a społeczeństwem, co potęguje napięcie międzynarodowe. To sprzężenie zwrotne opiera się na przekonaniu polityków Rosji, że mają poparcie w społeczeństwie na podejmowane na Ukrainie działania. Społeczeństwo jest informowane, że działania te były konieczne, ponieważ na Ukrainie panuje chaos, ludzie proszą o pomoc, a do władzy doszli faszysti i nacjoniści. Informacje te stanowią część działań manipulacyjnych. Dodatkowo wzmacnia się te informacje – pokazując wybiórcze przykłady poparcia dla działań polityków rosyjskich ze strony państw Zachodu, z Grecji Alexis Tsipras reprezentujący Koalicję Radykalnej Lewicy Syriza, premier Viktor Orbán z Węgier czy prezydent Czech Miloš Zeman – wykorzystuje kryzys finansowy UGW w tym kontekście, czy próbuje rozgrywać się na korzyść Rosji wizyty lub oficjalne kontakty z politykami zachodnimi.

Testowanie stabilności systemu to również wyzwanie dla jedności NATO i UE. Dowodem na to jest, mimo prowadzenia przez UE wspólnej polityki handlowej, próba oferowania specjalnego dostępu do rynku rosyjskiego wybranym eksporterom produktów rolnych i żywności. Ponadto państwa UE i NATO wprowadziły sankcje wobec Rosji po aneksji Krymu. Kontakty indywidualne z politykami Zachodu są wykorzystywane do przekonywania o realizacji układów uzgodnionych w sprawie konfliktu Rosji z Ukrainą. Dzieje się tak mimo braku realizacji przyjętych uzgodnień w obu porozumieniach z Mińska, z 5 września 2014 r. i z 11 lutego 2015 r. W ustalaniu warunków rozejmu uczestniczyli liderzy Białorusi (prezydent Aleksander Łukaszenka), Rosji (prezydent Władimir Putin), Niemiec (kanclerz Angela Merkel), Francji (prezydent François Hollande) i Ukrainy (prezydent Petro Poroszenko). Pierwsze porozumienie zawierało 12 punktów, drugie 13 punktów. Warunki obu porozumień nie zostały wypełnione. Rosja zapewniała wielokrotnie, że stara się realizować warunki uzgodnione podczas szczytów, wyjaśniając równocześnie, że za łamanie ustaleń odpowiedzialna jest Ukraina.

Działaniom tym towarzyszą prowokacje w postaci naruszania granic powietrznych państw NATO (w tym Polski, Szwecji, Litwy, Łotwy, Estonii czy Wielkiej Brytanii). W efekcie tego podjęto kilka decyzji dotyczących obecności szpicy NATO w państwach graniczących z Rosją. Polska i inne państwa graniczące z Rosją prowadzą działania uszczelniające granice. W przypadku Polski jest to instalacja wieżyczek kontrolnych i wyposażenie granic w drony, które mają kontrolować granice. Jest to jak na razie początek podjętych działań, dalsze będą obejmowały zmiany wyposażenia armii i przejęcie części obowiązków obrony od pozostałych państw NATO. W praktyce oznacza to, że nowe państwa członkowskie NATO podnoszą swoje wydatki wojskowe, podczas gdy stare państwa członkowskie NATO zaczynają je obniżać.

Wzmacnianie uzbrojenia należy tylko do części podejmowanych działań. Stan napięcia między Rosją a państwami NATO przynosi też informacje na temat

nowych zagrożeń, np. włamanie hakerów z Rosji do komputerów Białego Domu. Wskazuje to na konieczność wprowadzenia skuteczniejszych zabezpieczeń i lepszej kontroli sprzętu i zapisanych w nich informacji posiadanych przez przywódców politycznych różnych państw.

O słabości obecnego systemu bezpieczeństwa świadczy to, że oprócz zerwania stosunków w ramach struktur instytucjonalnych NATO nie było żadnej reakcji, jakiej można się w takiej sytuacji spodziewać. Dopiero zestrzelenie przez separatystów samolotu pasażerskiego typu Boeing 777 linii malezyjskich nad Donbasem rakietą przeciwlotniczą Buk doprowadziło do pewnej zmiany nastawienia państw Zachodu do Rosji. Zmiana ta oznaczała wprowadzenie sankcji. Rakietą użytą do zestrzelenia samolotu jest produkowana w Rosji. Samolot rozpadł się w powietrzu, wcześniej nie było żadnych sygnałów o nieprawidłowości działania jakichkolwiek systemów. Samolot przewoził 298 osób (pasażerowie oraz załoga). Wśród pasażerów przeważali obywatele Holandii (193), Malezji (43), Australii (38) i Niemiec (4). Rosja oskarżała o zestrzelenie samolotu Ukrainę. Jednak zarówno odnalezione i zbadane szczątki wraku, jak i dochodzenie ekspertów lotniczych, dziennikarzy oraz zeznania świadków wydarzenia zaprzeczają temu. Tragedia ta zwróciła uwagę państw zachodnich na konflikt i poruszyła społeczeństwa państw, których obywatele znaleźli się na pokładzie zestrzelonego samolotu. Szczątki ostatnich ofiar zostały przetransportowane do rodzimych krajów w kwietniu 2015 r., czyli ponad dziewięć miesięcy po tragicznym wypadku spowodowanym przez raketę separatystów.

Państwa NATO i UE wprowadziły sankcje wobec Rosji. Część z nich jest reakcją na sankcje Rosji wprowadzające embargo na produkty żywnościowe i rolne importowane z UE, inne stanowią eskalację prowadzonej wcześniej polityki w tym zakresie. Sankcje nałożyły USA i UE. Natomiast Unia Europejska stopniowała wprowadzane sankcje³⁰.

Atuty i słabości systemu bezpieczeństwa

Największe słabości systemu bezpieczeństwa można sprowadzić do tego, że przez długi czas w Europie system nie był poddany poważnym i wszechstronnym testom. Stan taki oznaczał brak motywacji do wprowadzania zmian. Miało to szczególne znaczenie w kontekście ograniczonych zagrożeń nowego typu, np. w Polsce, a także zagrożeń klasycznych. Taki stan spowodował, że mimo pewnej ewolucji systemu obrony, jaki wynikał z dopasowania do wymogów członkostwa w NATO, głębsze zmiany w tym zakresie były odkładane lub po prostu spychane na dalszy plan. Obecna sytuacja stanowi więc podwójne wyzwanie dla Polski. Konieczne jest zarówno nadrobienie opóźnień czy zaniechanie ewolucyjnych zmian, jak i wprowadzenie głębokich zmian związanych z nowymi zagrożeniami.

³⁰ *Sanckje i Rosja*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, Warszawa 2015, s. 31.

Za atut obecnego systemu bezpieczeństwa z pewnością można uznać to, że brak jest nerwowych, nagłych i nieprzemyślanych reakcji na różnego rodzaju prowokacje, które wcześniej w historii prowadziły do rozszerzenia się konfliktu na większą liczbę państw. Demonstracja siły ze strony NATO, obecność wojsk sojuszu na terytorium Polski spełnia rolę odstrasżającą, nie eliminuje jednak działań prowokacyjnych. NATO i UE powoli reagują na dość powszechne zjawisko „wyłuskiwania” sojuszników ze swojego grona przez polityków Rosji. Brak również koncepcji spójnego programu stosowania *soft power* wobec Rosji i jej mieszkańców. Chociaż Rosja nadaje z polskiego Legionowa audycję Sputnik News, to nie widać podobnych działań ze strony państw NATO i UE skierowanych do społeczności Rosji. Planowany jest program telewizyjny. Są to jednak nadal tylko plany. Tym samym za dodatkową słabość obecnego systemu bezpieczeństwa można uznać to, że koncepcje teoretyczne (*hard power* i *soft power*) są skutecznie stosowane przez Rosję, a mniej skutecznie przez państwa, w których koncepcje te się zrodziły.

Specyfiką *soft power* jest dawanie podmiotom pełnego wyboru, ale w taki sposób, aby wybór ten jednoznacznie prowadził do określonego celu. W tym przypadku celem jest pokazanie, że można żyć lepiej, wygodniej, bez trosk dnia codziennego. Wymaga to jednak analizy psychologicznej homo sovieticus z jego preferencjami i wyborami, pokazującej, w jaki sposób do niego trafić.

Wszelkie działania podjęte w Polsce w celu poprawy stanu bezpieczeństwa mają charakter klasyczny. Z pewnością warunkiem poprawiającym stan w sferze bezpieczeństwa jest względnie dobra sytuacja gospodarcza i polityczna. Stanowi ona pochodną przeprowadzonej transformacji systemowej, najskuteczniejszej w regionie. Polska przygotowała Białą Księgę Bezpieczeństwa Narodowego RP (2013), dokonując pierwszego przeglądu strategicznego bezpieczeństwa³¹. Biała księga była przygotowywana przed wydarzeniami na Ukrainie, które w pewnym stopniu uwypukliły słabości stworzonego reżimu zaufania i bezpieczeństwa w Europie.

Wyraźny kierunek działania został określony podczas szczytu NATO w Newport 4–5 września 2014 r.³² Szczyt w Newport, a także wydarzenia na Ukrainie, dały impuls do przyjęcia nowej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polski w listopadzie 2014 r. Dokument ten jest odpowiedzią na zaistniałą złożoną sytuację i zastępuje podobny dokument z 2007 r.³³ Nowa sytuacja zmieniła podejście do konstrukcji amerykańskiego systemu przeciwrakietowego w Europie, który wcześniej nie miał pełnego poparcia i wzbudzał wiele wątpliwości.

Nowa sytuacja wskazuje również na potrzebę wprowadzenia zmian w sferze klasycznej obrony i stawia wyraźnie wymóg stosowania *soft power*, czyli oddziaływania na społeczeństwo Rosji. Polska była zawsze państwem o społeczno-

³¹ Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2013.

³² S. Koziej, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Newport*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2014, nr 31, s. 11–30.

³³ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polski, Warszawa 2014.

ści bardziej otwartej na świat. Zadecydowało o tym wiele czynników, m.in. fale emigracji (wojenna, stalinowska, z lat 1956, 1968, 1970 czy 1981), a co za tym idzie organizowanie się Polonii i utrzymywanie z nią kontaktów, wykorzystanie okresu *détente* lat 70. dla rozwijania kontaktów z zagranicą, tłumaczenia literatury pięknej, pokazywania seriali w TV, w których widziało się zwyczajnych ludzi z żyjących normalnie. Ta normalność jest inna od normalności w Rosji i choć każde z państw nie jest wolne od różnych patologii, to jednak dominacja normalności poprawia poczucie bezpieczeństwa, bycia reprezentowanym i poszukiwania zajęć, które sprawiają jednostce przyjemność.

Social Progress Index 2015 pokazuje stopniowy stan ewolucji, od biedy, przez rozwój, po dobrobyt. Analizy te wskazują, że w państwach WNP, z Rosją na czele, dostęp do edukacji jest jednym z atutów, inne wskaźniki natomiast odnotowują słabą realizację tego, co postęp społeczny stawia sobie za cel.

Tabela 3. Czynniki decydujące o poziomie indeksu poprawy społecznej (wersja zagregowana)

Indeks Postępu Społecznego		
Podstawowe potrzeby społeczne	Podstawy dobrobytu	Możliwości
Odżywianie i podstawowa opieka medyczna	Dostęp do podstawowej wiedzy	Prawa osobiste
Woda i środki czystości oraz higieny	Dostęp do informacji i możliwość komunikowania się	Wolność osobista i prawo wyboru
Schronienie	Zdrowie i dobrobyt	Tolerancja i włączenie
Osobiste bezpieczeństwo	Ekonomiczna trwałość	Dostęp do zaawansowanego wykształcenia

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M.E. Porter, S. Stern, M. Green, *Social Progress Index 2015*, *op. cit.*, s. 17.

Zestawienie to wskazuje na kierunek oddziaływania na społeczeństwo Rosji. Wśród państw WNP wymienia się kilka, w których odnotowuje się postęp i pozytywne zmiany. Nie są one jednak powszechne. Dotyczą nauki (Rosja, Ukraina), zdrowia i lecznictwa (Mołdawia).

Polska jest przykładowo notowana na pozycji 27 (na 132) w grupie państw o wysokim postępie zmian w zakresie indeksu poprawy społecznej. Obok Polski w tej grupie mamy Słowenię (19), Estonię (23), Czechy (22) i Słowację (25). Z tej grupy tylko Estonia rozpoczynała swoją transformację z niższego poziomu dochodów *per capita* niż Polska. W tej grupie są z nami też takie państwa jak: Wielka Brytania (11), Irlandia (12), Austria (13), Niemcy (14), Japonia (15) czy USA (15). Wyżej, z najlepszymi wynikami, są: Norwegia (1), Szwecja (2), Szwajcaria (3), Islandia (4), Nowa Zelandia (5), Kanada (6), Finlandia (7), Dania (8), Holandia (9) i Australia (10). W grupie wyższej średniej mamy np. Węgry (32) i Grecję (34).

W grupie niższej średniej są: Gruzja (60), Ukraina (62), Mołdawia (70), Rosja (71), Azerbejdżan (76), Kazachstan (83)³⁴.

Nie będę wymieniała tu wszystkich państw postkomunistycznych. Chcę pokazać kierunek działania. Należy też pamiętać, że odpowiednie wskaźniki mogą ulec pogorszeniu w efekcie prowadzenia działań wojennych i przeznaczenia dużej części budżetu na cele obronne. Brak zaangażowania państw NATO i UE, w tym nowych państw członkowskich, we wsparcie przemian w państwach WNP czy basenu Morza Śródziemnego będzie potęgowało fale emigracji na rynek UE, co będzie również oznaczało wyludnienie na terenach będących źródłem emigracji. W obu przypadkach konsekwencją będą pewne zakłócenia, nadmiaru i niedoboru rąk do pracy.

Przedstawione zestawienie warto dodatkowo uzupełnić o fazy rozwoju, określone przez warunki decydujące o konkurencyjności.

Tabela 4. Fazy rozwoju, wskaźniki konkurencyjności

Faza rozwoju i czynniki decydujące o konkurencyjności		
Podstawowe wymogi	Czynniki podnoszące wydajność	Czynniki decydujące o innowacyjności
Instytucje Infrastruktura Środowisko makroekonomiczne Zdrowie i wykształcenie podstawowe	Wyższe wykształcenie i praktyki Rozwinięty rynek towarowy i rozwiązania stymulujące jego efektywność Rozwiązania stymulujące efektywność rynku pracy Rozwinięty rynek finansowy Gotowość technologiczna Wielkość rynku	Zaawansowany biznes Innowacje
Czynniki wymagane w fazie rozwoju stymulowanej przez ilość i dostęp do czynników produkcji	Czynniki wymagane w fazie rozwoju stymulowanej przez wzrost wydajności	Czynniki wymagane w fazie rozwoju stymulowanej przez innowacje

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Global Competitiveness Report 2014–2015*, op. cit., s. 9.

W każdej fazie rozwoju wszystkie czynniki odgrywają swoją rolę, jednak ich waga zmienia się. W pierwszej fazie dominuje znaczenie czynników produkcji. Pozostałe warunki odgrywają mniejszą rolę. Pensję są w tej fazie niskie. W drugiej fazie znaczenia nabierają warunki decydujące o wydajności. Pensje rosną. W trzeciej fazie największą rolę odgrywają czynniki decydujące o innowacyjności, niemniej rola pozostałych czynników choć spada, nadal jest znacząca. Pensje

³⁴ M.E. Porter, S. Stern, M. Green, *Social Progress Index 2015*, s. 44, dostępne na: www.socialprogressimperative.org/publications.

osiągają tu swój najwyższy poziom. W fazie pierwszej rozwoju pensje kształtują się poniżej 2 tys. dol. na głowę. W fazie drugiej zawierają się między 3 tys. dol. a 8,999 tys. dol. W fazie trzeciej przewyższają poziom 17 tys. dol. Jeśli chodzi o wagę poszczególnych czynników w trzech wymienionych fazach rozwoju, to waga innowacyjności rośnie z 5% do 30%, wydajności z 35% do 50%, jedynie odwrotny trend (spadkowy) obserwowany jest w przypadku czynników produkcji i ich dostępności. W ich przypadku waga spada z 60% do 20%³⁵.

Warto również zaklasyfikować poszczególne państwa z regionu Europy Środkowej i Wschodniej do wymienionych faz rozwoju. Informacje na ten temat również dostarcza *Global Competitiveness Report 2014–2015*. W najwyższej fazie rozwoju znajduje się gospodarka Czech, Słowacji i Estonii. W fazie przejściowej, między drugą a trzecią, mamy Polskę, Węgry, Kazachstan, Chorwację, Litwę, Łotwę i Rosję. W fazie drugiej jest Bułgaria, Gruzja, Ukraina i Rumunia. W fazie przejściowej, między pierwszą a drugą, jest Azerbejdżan, Mołdawia i Mongolia. W fazie pierwszej rozwoju znajdują się Indie³⁶ i Kirgistan.

Powyższe zestawienia nadają kierunek działaniom państw trzecich, w tym przede wszystkim UE i NATO. Każdemu z nich powinno zależeć, aby w sąsiedztwie mieć stabilną gospodarkę, która dynamicznie się rozwija i rokuje przyspieszone zmiany indeksów poprawy społecznej, co powinno wpływać na ewolucję systemu bezpieczeństwa.

Wykorzystanie modelu opartego na indeksie poprawy pozycji społecznej jest możliwe w warunkach powrotu do akceptacji stworzonego systemu zaufania. System ten można budować wyłącznie wtedy, gdy zachodzi zbieżność między informacjami podawanymi a faktami rzeczywistymi. To z kolei jest możliwe w momencie, kiedy media zaczynają skutecznie pełnić rolę kontrolną. Wymaga to integracji przedstawicieli mediów z państw o niższym stopniu rozwoju z dziennikarzami państw o wyższym poziomie rozwoju. Wymiana doświadczeń pozwala porównać drogi ewolucji jednostek zajmujących się zawodowo tymi samymi problemami oraz przyjrzeć się różnicom powstałym na skutek odmiennych warunków, w których przyszło im pracować. Ewolucji w podobnym kierunku może sprzyjać przedstawienie historii tworzenia prywatnych stacji radiowych i telewizyjnych czy tłumaczenia książek, opowiadań mówiących o etapach tworzenia nowej mentalności, a co za tym idzie rozumienia świata.

³⁵ *Global Competitiveness Report 2014–2015*, Geneva 2014, s. 10, dostępne na: www.weforum.org.

³⁶ Wymieniam Indie, mimo że nie jest to państwo regionu Europy Środkowej i Wschodniej, ale jest przez wielu traktowane jako mocarstwo. Warto w tym miejscu dodać, że ChRL znajduje się w drugiej fazie rozwoju i od kilku lat zmienia swoją pozycję w przeprowadzanych przez Światowe Forum Ekonomiczne rankingach. Mimo tych pozytywnych zmian trudno jest traktować to państwo jako mocarstwo.

Podsumowanie

Obecny system bezpieczeństwa jest stabilny, choć odczuwa się wyższy poziom zagrożenia niż jeszcze dwa lata temu. Trudno mówić o tym, że wszystkim gwarantuje on takie samo bezpieczeństwo. Ukraina nie jest członkiem NATO, jednak współpracuje z NATO w sposób zinstytucjonalizowany i ma podpisaną umowę stowarzyszeniową z UE. Ta dość rozbudowana sieć powiązań z organizacjami międzynarodowymi nie stanowi dla tego państwa gwarancji nienaruszalności granic i terytorium oraz ochrony ludności cywilnej. Terytorium Ukrainy zostało naruszone przez Rosję. Oba państwa należały do 26 grudnia 1991 r. do ZSRR, ale to Rosja odziedziczyła po ZSRR, byłym mocarstwie, pewne tendencje wielkomocarstwowe. Rosja jest w podobnych strukturach międzynarodowych jak Ukraina. Oba państwa są w WTO i współpracują z NATO. Rosja jest stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ, a Ukraina nie. Rosja tworzy z NATO Radę NUC. Zarówno Rosja, jak i Ukraina objęte są umowami PCA z UE. Ukraina dąży do członkostwa w UE, Rosja nie ma takich planów. Trudno jednoznacznie powiedzieć, które z tych dwóch państw jest bardziej umocowane w stworzonych po II wojnie światowej strukturach bezpieczeństwa międzynarodowego. Jeśli jest to Rosja, to znaczy, że ta współpraca nie może być oceniana jako skuteczna dla wszystkich państw w Europie. Ma to szczególne znaczenie w kontekście ograniczonej i mało skutecznej reakcji tych struktur na jawne łamanie prawa. Jeśli jest to Ukraina, to znaczy, że nie otrzymała odpowiednich gwarancji.

Wydarzenia związane z aneksją Krymu przez Rosję i wojna rosyjsko-ukraińska, która jest tego następstwem, mimo dwóch konferencji rozjemczych w Mińsku, doprowadziły do impasu. NATO demonstruje swoje zaangażowanie, państwa graniczące z Rosją się zbroją, inne poszukują z Rosją kontaktu. W sumie sytuacja przypomina równanie szeregu i deklaracje preferencji przez państwa członkowskie. Nie widać jednak próby karcenia niesfornych w szeregu ani nie widać zapowiedzi takiego działania. Państwa graniczne, takie jak Polska, Estonia, Litwa, Łotwa czy znajdująca się w podobnej sytuacji do Ukrainy Gruzja, przyjmują na siebie ciężar obrony. Świadczy o tym ich planowany wzrost wydatków na obronę. Dzieje się tak, mimo że wydatki w starych państwach NATO są redukowane. Stan taki nie do końca wydaje się skuteczny i zabezpieczający te kraje przed ewentualnym atakiem, o którego możliwości słyszy się coraz częściej z ust polityków. Uwaga ta nie oznacza, że państwa te nie powinny zmieniać wyposażenia wojskowego, bo powinny. Jednak sprawą najważniejszą jest działanie, które będzie sprzyjało stabilizacji politycznej w państwach WNP, wspieranie struktur proeuropejskich, wspieranie instytucji prorynkowych i prodemokratycznych. Ma to szczególne znaczenie w warunkach podważenia zaufania do władzy, jak to było za prezydenta Wiktora Janukowicza (2010–2014). Takiego wsparcia nie będzie, mimo wojny, jeśli i tak niski poziom stopy życia w nich ulegnie dalszemu obniżeniu. Tym samym działanie tu musi być kompleksowe, powinno nieść optymizm i jasno zdefiniowane

perspektywy, tak oczekiwane przez Ukraińców czy Gruzinów. Tego nie widać ani w polityce państw UE czy NATO, ani w polityce Polski.

Od strony teoretycznej model bezpieczeństwa jest dobrze przygotowany. Jego słabością może być oddzielenie elementów ekonomicznych od politycznych i militarnych. Praktyka dostarcza dowodów, że system ten sprawdza się, choć nie zawsze i nie wszędzie. Analiza jego słabości może sprzyjać eliminowaniu ich w przyszłości przez wprowadzanie ściślejszych więzi współpracy. Konieczne staje się również stosowanie w większym stopniu działań zaliczanych do *soft power*. Rosjanie takie rozwiązania stosują dosyć skutecznie wobec Ukrainy, państw NATO oraz UE. Polska częściej wykorzystuje *hard power* niż *soft power* mimo dobrego doświadczenie w stosowaniu drugiej metody.

International Security Model in Twenty First Century. From Theory to Practice

The article argues that the current security model was shaped in a long period. It is shown that the system was shaped by the solutions applied after the II WW, what embraces global and regional solutions. Until the end of the Cold War the applied solutions were assigned to two opposite Blocs: Western and Eastern. After 1989, which is considered to be the symbolic turning point and end of the Cold War, part of the states from the former Eastern Bloc, after introducing market and democratic reforms have joined NATO and the EU. This also included three states created after the dissolution of the former SU. The article states also that security in Europe is challenged by attempt to reconstruct the area of Russian influence. At the same time it states that this process is not limited to voluntary access of the former republics of SU but also includes annexation of the territories of sovereign Ukraine. The article illustrates that the contemporary security system is characterized by strong asymmetry of applied solutions. NATO applies liberal, cooperative solutions, while Russia uses solutions build upon force and military potential. This asymmetry and moves undertaken by Russia undermine the solutions introduced by international laws. They resulted introduction of sanctions by the US and EU states, what was followed by some political and military steps, labelled as boost NATO military presence in the NATO states bordering with Russia. The article states that in parallel to Hard Power, NATO and the EU should apply also Soft Power. Solutions applied in Russia follow the feeling of majority people in Russia who experience the trauma of former superpower and its fall. The article describes basic conditions of security system with its global and regional solutions, which create its current determinants. This concerns the level of military spending, economic potential, as well as weight of individual states and their groupings in the world scene.

Key words: international security model, theory of security, practice in current security model, Soft Power, Hard Power, deterrence, balance of forces

